

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ-ՎՐԱՍՏԱՆ
ԿՐԹԱՍՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՀԵՏԽԵՆՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Սամցխե-Ջավախք-Օսական Հայկական լեռնաշխարհի, սակայն, Հայաստանի Հանրապետության կազմում չգտնվող միակ տարածաշրջանն է, որի վրա այսօր էլ ապրում է հայահոծ բնակչություն: Եվ որպեսզի ճշմարիտ պատկերացում կազմենք այս ժողովրդի ապագայի նկատմամբ, պետք է նախ հասկանանք, թե ինչ հիմքերի վրա է տարածաշրջանի կրթամշակութային կյանքը: Այս ամենին փորձել ենք անդրադառնալ Հայաստան-Վրաստան կրթամշակութային կապերի լույսի ներքո, որտեղ ՀՀ-ն պետք է, որ առանձնահատուկ ուշադրության արժանացներ այս հարցերը:

2008 թ. հունիսի վերջին Հայաստան այցելեց Վրաստանի ԿԳ նախարար Գիւս Նոդիան: Հարևան երկրների նորանկախ պատմության մեջ Վրաստանի ԿԳ նախարարը ՀՀ էր այցելում առաջին անգամ: Սա արդեն ինչ-որ բան խոսում է, սակայն մինչ այս «պատմական» հանդիպմանն անդրադառնալը, հայ-վրացական կրթամշակութային կապերին անդրադառնանք 1991 թ.¹ անկախացումից ի վեր:

Հայաստան-Վրաստան կրթամշակութային կապերն սկզբնավորվել են անկախության սկզբնական տարիներից, երբ Հայաստանի և Վրաստանի միջև դեռևս նոր-նոր էին ձևավորվում դիվանագիտական կապերը¹: Դեռ 1992 թ. երկու երկրների միջև կնքվել էր «Վրաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանի

¹ Երկու երկրների մայրաքաղաքներում դեսպանատներ բացելու մասին պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց Լ. Տեր-Պետրոսյանի և Է. Շևարդնաժեի՝ Ստեփանավան քաղաքում 1992 թ. հունիսի 5-ի հանդիպման ժամանակ: Այս գործընթացն իր շարունակությունն ստացավ 1992 թ. հունիսի 18-ին երկու երկրների արտգործնախարարների երևանյան հանդիպման ժամանակ, երբ կողմերը ստորագրեցին երկու երկրների միջև դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու մասին համաձայնագիրը, տես՝ «Հայաստանի Հանրապետություն», 06.06.1992, «Ազգ», 18.07.1992, հմմտ.՝ «Հայաստանի Հանրապետություն», 18.07.1992:

Հանրապետության կառավարության միջև 1992-1995 թվականների տնտեսական, գիտատեխնիկական և մշակութային համագործակցության մասին» համաձայնագիրը¹: 1993 թ. մայիսի 19-ին երկու երկրների նախագահների երևանյան հանդիպման ժամանակ վարչապետներ Թ. Սիգուայի, Յ. Բազրատյանի, և համապատասխան այլ գերատեսչությունների կողմից, ի թիվս այլ պայմանագրերի, կնքվեցին նաև «ՀՀ և ՎՀ կառավարությունների միջև մշակութային, գիտական և հումանիտար համագործակցության մասին»², երևանյան և այդ հիմքի վրա՝ 1993թ. հոկտեմբերի 15-ին «ՀՀ Կառավարությանն առընթեր ֆիզիկական կուլտուրայի, սպորտի և երիտասարդության հարցերի վարչության և Վրաստանի Հանրապետության Սպորտի դեպարտամենտի համագործակցության մասին»³ վաճառքային համաձայնագրերը:

Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ պայմանագրերում բացակայում են հիշատակումները Սամցխե-Ջավախք-Շալկա տարածաշրջանի մասին: 1990-ականների սկզբներին երկուստեք գտնվելով պատերազմական իրավիճակներում՝ փոխադարձորեն ձեռնտու էր թեմայի արժարժույթից և կնճռոտ հարցերը մեջտեղ բերելուց խուսափելը: Հայկական կողմի համար անչափ կարևորվում էր Վրաստանի տարածքով բեռների և շարժակազմերի անվտանգ երթևեկումն ու այս հարցում Վրաստանից երաշխիքների ապահովումը, իսկ խորհրդային Վրաստանից իր տարածքները ժառանգություն ստացած նորանկախ Վրաստանի համար, որից օրըստօրե անջատվում էին նախկին ինքնավար միավորումները, պետական-տարածքային անվտանգության կարևորագույն խնդիր էր Սամցխե-Ջավախք-Շալկա տարածաշրջանի հարցը լուծության մատնելը: Այս շրջանում հայ-վրացական մշակութային կապերի «ջերմացում» կարելի էր համարել հայ մեծանուն

¹ «Հայաստանի Հանրապետություն», 06.06.1992, հմմտ.՝ ՀՀ Գերագույն խորհրդի որոշումը՝ «Վրաստանի Հանրապետության Կառավարության և Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության միջև 1992-1995թթ. տնտեսական, գիտատեխնիկական և մշակութային համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին, 28 ասպիլի 1993 թ. ք. Երևան, Հ.Լ-0818-1:

² Համաձայնագիր՝ «ՀՀ և ՎՀ կառավարությունների միջև մշակութային, գիտական և հումանիտար համագործակցության մասին», Երևան, 19.05.1993: Համաձայնագիրն ուժի մեջ է մտել 1993 թ. մայիսի 19-ից:

³ <http://www.armeniaforeignministry.am/doc/conventions/3-15-georgia-sport-19-05-93-a.pdf>.

բանաստեղծ Վ. Տերյանի ծննդավայր Գանձա գյուղում կազմակերպված պոեզիայի ավանդական տերյանական օրվա տոնահանդեսը (այդպիսի տոնահանդես կազմակերպվում է ամեն տարի), երբ 1993 թ. հուլիսի 18-ին Գանձայում հանդիպեցին ՀՀ Խորհրդարանի առաջին փոխնախագահ Արա Սահակյանի և Վրաստանի Խորհրդարանի խոսնակ Վախթանգ Գոգուաձեի գլխավորած պատվիրակությունները¹:

Սամցխե-Ջավախք-Օալկա տարածաշրջանի հարց պաշտոնական հանդիպումներում սկսվեց շոշափվել 1990-ական թթ. կեսերին, երբ ՀՀ նախագահ Լ. Տեր-Պետրոսյանը 1996 թ. հունիսին Վրաստան կատարած իր այցի շրջանակներում եղավ նաև խնդրո առարկա Սամցխե-Ջավախք-Օալկայում²: Չնայած Լ. Տեր-Պետրոսյանի այցն ընդհանրապես ուղղված չէր տարածաշրջանի զարգացմանն ու կնճռոտ խնդիրների լուծմանը, այլ այն կրում էր նախընտրական բնույթ, այնուամենայնիվ այցը եզակի էր այն իմաստով, որ հենց տեղում նախագահների մակարդակով պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց տարածաշրջանում բացել ինչպես Թբիլիսիի, այնպես էլ Երևանի բուհերի մասնաճյուղեր³: Սակայն, ինչպես պարզ դարձավ հետագայում, պայմանավորվածությունն ի կատար ածվեց միակողմանի. 2002 թ. փետրվարի 7-ից մինչև 2007 թ. ուսումնական տարվա ավարտը Ախալքալաքի նախկին Պրոֆտեխուսումնարանի շենքում գործեց Իվ. Ջավախիշվիլու անվան ԹՊՀ-ի Ախալքալաքի մասնաճյուղը: Այդ տխրահռչակ մասնաճյուղը ևս մի չհաջողված փորձ էր՝ փոխելու տարածաշրջանի էթնոժողովրդագրական նկարագիրը: Հաստատությունում, ուր ուսուցումն իրականացվում էր միայն վրացերենով, բազմապիսի արտոնություններով սովորում էին ոչ թե տեղացի, այլ Վրաստանի այլ տարածաշրջաններից եկած ուսանողները, ովքեր մասնագիտանալով տարբեր ոլորտներում՝ աշխատանք-

¹ «Հայաստանի Հանրապետություն», 20.07.1993:

² Հայոց նորանկախ պետականության պատմության մեջ առաջին և ցավոք վերջին դեպքն էր, երբ նախագահն այցելում էր Սամցխե-Ջավախք-Օալկա տարածաշրջան: ՀՀ երկրորդ նախագահ Ռ. Քոչարյանը, չնայած շատ հարցերում իր որոնքորած ազգային քաղաքականությամբ, այնուամենայնիվ տասը տարիների ընթացքում չայցելեց տարածաշրջան՝ իր քաղաքականության մեջ այդպես էլ չկարողանալով կարևորություն տալ վերջինիս դերին ու նշանակությանը:

³ «Ազգ», 07.06.1996:

ների էին նշանակվելու տեղում: Նշենք, որ արդեն 17 տարի Վրաստանի այլ վայրերից խնդրո առարկա տարածաշրջան վրացի երիտասարդների վերաբնակեցման քաղաքականություն է իրականացնում նաև ԹՊՀ-ի Ախալցխայի (Աեսխեթի) մասնաճյուղը¹, իսկ Ախալցխայի հայկական միակ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունը՝ Ախալցխայի գյուղատնտեսական տեխնիկումի հայերեն լեզվով ուսուցմամբ հաշվապահական ֆակուլտետը, փակվել էր դեռևս Ջ. Գամսախուրդիայի իշխանության օրոք: Ջ. Գամսախուրդիային ուղղված դիմումի մեջ Ախալքալաքի Շրջխորհրդի գործկոմի ներկայացուցիչները բողոքում էին, որ «Ջավախքի հայ երիտասարդությունը փաստորեն դրանով զրկվում է Ախալցխայում սովորելու հնարավորությունից...»²: Իսկ Ախալքալաքի մասնաճյուղի «առաքելությունը» պերճաշուք կերպով ներկայացնում է հենց ինքը՝ մասնաճյուղի տնօրեն, պատմաբան Ռոին Կավրելիշվիլին. «Այս մասնաճյուղը, առաջին հերթին, ինչ խոսք, ծառայում էր ինտեգրմանը: Այստեղ տեղական բնակչության հետ միասին գալիս էին ուսանողներ Վրաստանի այլևայլ տարածաշրջաններից՝ մասնավորապես Սամտրեդիից, Ասպինձայից, Կախեթից, Բաթումից...: Մի ինչ այդ, տեղական վրացի բնակչությունը չէր ճանաչում Վրաստանի այլ մասերի բնակչությանը: Համալսարանի շնորհիվ նրանք բարեկամացան, շատերը ընտանիքներ կազմեցին: Արևմուտքից ժամանած մասը մնաց Ախալքալաքում՝ նրանք բաշխվեցին դպրոցներում աշխատանքի: *Այնպես որ, համալսարանը իր գործը կատարում էր* (ընդգծումը մերն է – Վ.Ս.): Լուսավորության նախարարության նոր նախագիծը, հավանաբար այս գործը կշարունակի»³: Իսկ այդ «նոր

¹<http://www.bagin.info/default.asp?Lang=Am&NewsID=793&SectionID=0&Date=07/31/2008&PagePosition=21>, վերջինս նույնպես հայտնվել է փակման եզրին, դրա դեմ հանդես եկած Ախալցխայից կենտրոնական իշխանություններին հասցեագրվել է նաև ուղերձ: 2007 թ. լուծարվեց նաև նույն քաղաքականությունն իրականացնող ԹՊՀ-ի մեկ այլ՝ ադրբեջանաբնակ Մառնեուլիում գործող մասնաճյուղը, տես՝

<http://www.bagin.info/default.asp?Lang=Am&NewsID=1610&SectionID=0&Date=07/31/2008&PagePosition=1>.

²Обращение президенту Республики Грузия гос. Звиаду Гамсахурдия (Ջավախք, ք. Ախալքալաք, Դավիթ Ռստակյանի անձնական արխիվ, դիմումն անթվագիր է – Վ.Ս.):

³<http://www.bagin.info/default.asp?Lang=Am&NewsID=888&SectionID=0&Date=07/19/2008&PagePosition=17>.

նախագիծը» վերաբերում էր պետական միասնական բակալավրական ծրագրով քոլեջի ստեղծմանը:

Հայ-վրացական կրթական հարաբերությունների մասին պայմանագրեր ստորագրվեցին նաև 1997 թ. մայիսի սկզբին՝ Երևանում, դարձյալ նախագահների մակարդակով: Կողմերը համատեղ հրապարակեցին հուշագիր, կրկին հիշեցին իրենց հավատարմությունը՝ միմյանց պետական անկախության և տարածքային ամբողջականության սկզբունքներին հավատարիմ լինելու կարևորության մասին¹, ստորագրեցին շուրջ 11 փաստաթուղթ, որոնցից երկուսը վերաբերում էին կրթության և գիտատեխնիկական համագործակցություններին²: 1997 թ. նոյեմբերի 18-ին ՀՀ վարչապետ Ռ. Քոչարյանը Վրաստան երկօրյա պաշտոնական այցի ընթացքում Թբիլիսիում՝

¹ «Ազգ», 06.05.1997:

² Համաձայնագիր «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Վրաստանի կառավարության միջև կրթության բնագավառում համագործակցության մասին», ընդունվել է 03.05.1997 թ., ուժի մեջ է մտել 29.09.1998 թ., հմտ.՝ Հանուն Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական Դատարանի Որոշումը՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Վրաստանի կառավարության միջև կրթության բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով, 09.06.1998 թ., ք. Երևան, համար՝ ՍԴՈ-108, ուժի մեջ է մտել՝ 09.06.1998 թ., հմտ.՝ ՀՀ ԱԺ Որոշումը «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Վրաստանի կառավարության միջև կրթության բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին, 15.09.1998 թ., ք. Երևան, համար՝ Ն-282-1, ուժի մեջ է մտել՝ 11.10.1998 թ.: Համաձայնագիր «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Վրաստանի կառավարության միջև գիտատեխնիկական համագործակցության մասին», ընդունվել է 03.05.1997 թ., ուժի մեջ է մտել 29.09.1998 թ., հմտ.՝ Հանուն Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական Դատարանի Որոշումը՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Վրաստանի կառավարության միջև գիտատեխնիկական համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով, 30.06.1998 թ., ք. Երևան, համար՝ ՍԴՈ-120, ուժի մեջ է մտել՝ 30.06.1998 թ., հմտ.՝ ՀՀ ԱԺ Որոշումը «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Վրաստանի կառավարության միջև գիտատեխնիկական համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին, 15.09.1998 թ., ք. Երևան, համար՝ Ն-280-1, ուժի մեջ է մտել՝ 11.10.1998 թ.:

Պ. Աղամյանի անվան հայկական պետական դրամատիկական թատրոնի շենքում տեղի հայության հետ հանդիպման ժամանակ անդրադարձավ նաև կրթական ոլորտին առնչվող հարցերին¹: «Չնայած մինչ այժմ ստորագրված հայ-վրացական ավելի քան 50 պայմանագրերին, հարկավոր է համագործակցությունն այս իրավական հիմքի վրա տեղափոխել ավելի գործնական դաշտ», - իր խոսքում նշեց ՀՀ վարչապետը²: Հանդիպմանը ներկա Սամցխե-Ջավախք-Ծալկա տարածաշրջանի ներկայացուցիչներից՝ Ախալքալաքի ժողկրթբաժնի (ներկայումս այն կոչվում է Վրաստանի ԿԳՆ-ի Ախալքալաքի շրջանի կրթական ռեսուրս կենտրոն) վարիչ Կ. Անխչյանի կողմից բարձրացվեցին կրթական ոլորտին առնչվող բազմաթիվ սուր հիմնահարցեր³:

1998 թ. ընթացքում Երևանում ու Թբիլիսիում կնքվել են կրթամշակութային կյանքին առնչվող ևս երկու պայմանագրեր⁴: Երկրորդ՝ թբիլիսյան պայմանագիրը ստորագրվել է երկու երկրների մախազահների նոյեմբերի 20-21-ը տեղի ունեցած թբիլիսյան հանդիպման ընթացքում, որտեղ կողմերի միջև ստորագրվեց «Վրաստանի և Հայաստանի համագործակցության հետագա խորացման մասին» 17 կետից բաղկացած հռչակագիրը, որի 5-րդ կետում ասվում էր. «Հայկական կողմը ողջունում է Վրաստանի ղեկավարության ջանքե-

¹ «Ազգ», 19.11.1997:

² Նույն տեղում:

³ «Վրաստան», 22.11.1997:

⁴ Համաձայնագիր «ՀՀ Կառավարության և Վրաստանի գործադիր իշխանության միջև գեոդեզիայի, քարտեզագրության և երկրատեղեկատվության բնագավառում համագործակցության մասին», 26.10.1998 թ., ք. Երևան, ուժի մեջ է մտել՝ 07.06.1999 թ., հմմտ.՝ ՀՀ մախազահի հրամանագիրը «ՀՀ Կառավարության և Վրաստանի գործադիր իշխանության միջև գեոդեզիայի, քարտեզագրության և երկրատեղեկատվության բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին, 18.05.1999 թ., համար՝ ՆՀ-272, ուժի մեջ է մտել՝ 27.05.1999 թ.: Համաձայնագիր «ՀՀ Կառավարության և Վրաստանի գործադիր իշխանության միջև բարձրագույն որակավորման գիտական և գիտամանկավարժական կադրերի ատեստավորման բնագավառում համագործակցության մասին», 20.11.1998 թ., ք. Թբիլիսի, ուժի մեջ է մտել՝ 14.06.2001 թ., հմմտ.՝ ՀՀ մախազահի հրամանագիրը «ՀՀ Կառավարության և Վրաստանի գործադիր իշխանության միջև բարձրագույն որակավորման գիտական և գիտամանկավարժական կադրերի ատեստավորման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին, 21.07.1999 թ., համար՝ ՆՀ-340, ուժի մեջ է մտել՝ 26.07.1999 թ.:

րը՝ ուղղված Վրաստանի հայազգի քաղաքացիների, այդ թվում նրա հոծ բնակության վայրերում, սոցիալ- տնտեսական հարցերի լուծմանը նպաստող և ազգային-մշակութային պահանջմունքների իրազորման համար լավագույն պայմանների ստեղծմանը»¹:

Կրթամշակութային կապերին ու ազգային փոքրամասնություններին առնչվող հարցերը շոշափվեց ինչ ԶՅ նախագահ Ռ. Քոչարյանի և Վրաստանի նախագահ է. Շևարդնաձեի հերթական հանդիպման ժամանակ, որտեղ Ռ. Քոչարյանը Վրաստանին վերստին հայտնեց Սամցխե-Ջավախք-Օալկսյի հիմնախնդիրների լուծման գործում իր պատրաստակամության մասին: Ստորագրվեց «Հայաստանի և Վրաստանի միջև բարեկամության, համագործակցության և փոխադարձ անվտանգության մասին» պայմանագիրը²:

Հայ-վրացական հարաբերություններում 2004-2007 թթ. կրթության ոլորտին առնչվող հերթական ծրագիրը ստորագրվել է Թբիլիսիում՝ 2004 թ. հուլիսի 26-ին³: Պայմանագրի համար հիմք էր հանդիսացել 1997 թ. մայիսի 3-ին կնքված «Հայաստանի և Վրաստանի կառավարությունների միջև կրթության ոլորտում համագործակցության մասին» պայմանագիրը: 11 հոդվածից բաղկացած և մինչև 2007 թ. ուժի մեջ եղած սույն պայմանագրում⁴ նույնպես որևիցե հիշատակում չկա Սամցխե-Ջավախք-Օալկա տարածաշրջանի կրթամշակութային խնդիրների մասին:

Տրամաբանորեն նույնը կարելի է նշել նաև «Վրաստանի և Հայաստանի Կրթության և գիտության նախարարությունների միջև կրթության և գիտության ոլորտում 2008-2011 թթ. համագործակցության վերաբերյալ» 2008 թ. հունիսի 27-ին ստորագրված ծրագրի

¹ «Վրաստան», 28.11.1998:

² «Հայաստանի Հանրապետություն», 23.10.2001:

³ Программа сотрудничества Министерства образования и науки Республики Армения и Министерства образования и науки Грузии в области образования на 2004-2007 гг., 26.07.2004 г., г. Тбилиси.

⁴ 2004-2007 թթ. ծրագրի իրականացման ընթացքի և արդյունքների հետ կապված հարցերը քննարկվել են ԶՅ կրթության և գիտության փոխնախարար Բադրատ Եսայանի՝ հուլիսի 27-28-ը Թբիլիսի կատարած պաշտոնական այցելության ու Վրաստանի կրթության և գիտության փոխնախարար Թեյմուրազ Սամադաշվիլու հետ հանդիպման ժամանակ: Տես՝ <http://www.panorama.am/am/education/ 2007/07/07/kq/>.

վերաբերյալ¹: Վերջին պայմանագիրն իր կառուցվածքային կետերով կրկնում է 2004-2007 թթ. «Հայաստանի և Վրաստանի կառավարությունների միջև կրթության ոլորտում համագործակցության մասին» 2004 թ. հունիսի 26-ին ստորագրված թբիլիսյան պայմանագիրը, թեև վերջինիս համար նույնպես հիմք է ընդունվել 1997 թ. մայիսի 3-ի պայմանագիրը:

Հայաստանի Հանրապետությունը և Վրաստանը, որպես ԱՊՀ պետություններ, մաս են կազմել նաև «ԱՊՀ մասնակից պետությունների հումանիտար համագործակցության մասին» 2005 թ. օգոստոսի 26-ին Կազան քաղաքում ստորագրված համաձայնագրին²:

Ընդհանուր գծերով ներկայացնելով անկախության շրջանում գիտատեխնիկական և կրթամշակութային ոլորտներին առնչվող հայ-վրացական միջպետական բոլոր պայմանագրերը՝ նշենք, որ դրանցից ոչ մեկը չէր ուղղված Սամցխե-Ջավախք-Ծալկա տարածաշրջանի կրթամշակութային կյանքի զարգացմանը: Ե՛վ Լ. Տեր-Պետրոսյանի, և՛ Ռ. Քոչարյանի նախագահության տարիներին այն նույն «զգուշավոր» քաղաքականությունը, որը վարվում էր Վրաստանի նկատմամբ բազմաթիվ ոլորտներում, տարածվում էր անչափ կարևոր այս ոլորտի վրա ևս:

Չկարողանալով իրավական ճանապարհով, միջպետական պայմանագրերով հասնել հարցի կարգավորմանը՝ Հայաստանի Հանրապետությունն առ այսօր բավարարվում է միայն Սամցխե-Ջավախք-Ծալկա տարածաշրջանի, այդ թվում՝ Աբխազիայի ու Վրաստանի հայկական դպրոցներին դասագրքեր տրամադրելով³: Չնա-

¹ Օրագիր՝ «Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարության և Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության նախարարության միջև կրթության և գիտության ոլորտում 2008-2011 թթ. համագործակցության վերաբերյալ», 27.06.2008 թ., ք. Երևան:

² Համաձայնագիր «ԱՊՀ մասնակից պետությունների հումանիտար համագործակցության մասին», 26.08.2005 թ., ք. Կազան: Պայմանագիրն ստորագրած 10 պետություններից Հայաստանի Հանրապետությունը, Վրաստանը, Ադրբեջանը, Մոլդովան և Ուկրաինան պայմանագրին միացել են վերապահումներով: Համաձայնագիրը ՀՀ-ի համար ուժի մեջ է մտել 2006 թ. ապրիլի 17-ին:

³ ՀՀ Կառավարության որոշումը ՀՀ 2004 թ. Պետական բյուջեի կատարումն ապահովող միջոցառումների մասին, ք. Երևան, ընդունվել է՝ 12.02.2004 թ., ստորագրվել է՝ 10.03.2004, վավերացվել է՝ 15.03.2004, համար՝ N 216-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 30.03.2004 թ.: Հմմտ.՝ ՀՀ Կառավարության որոշումը ՀՀ 2005 թ. Պետական բյուջեի կատարումն ապահովող միջոցառումների մասին, ք. Երևան,

յած Հայաստանի կառավարության որոշումների մեջ պետական միջ-
նաժամկետ ծախսերում «կշարունակվեն Վրաստանի և Աբխազիայի
հայկական դպրոցներին դասագրքերով ապահովման աշխատանք-
ները, կստեղծվի հայ գրականությունից ուսումնական ձեռնարկ
Սփյուռքի համար, կբավարարվի մնացած երկրների ուսումնական
գրականության հայտերը՝ առնվազն 15000 օրինակ»¹, սակայն
Վրաստանն արդեն վաղուց կատարել է իր հակաքայլերը. արդեն եր-
կու տարի է, ինչ Վրաստանի Կրթության և գիտության նախարարու-
թյունն ընդունել է որոշում՝ հրաժարվել ՀՀ-ից ուղարկված դասա-
գրքերից և ինքնույն ստեղծել նորը: 2007 թ. հայկական դպրոցների
համար հրատարակվեցին մի շարք դասագրքեր (մաթեմատիկայի,
քիմիայի, ֆիզիկայի, բիոլոգիայի, երաժշտության և այլ), սակայն,
ինչպես այդ մասին նշում են Սամցխե-Ջավախք-Ծալկա տարա-
ծաշրջանի դպրոցների տնօրենները, այդ գրքերով հնարավոր չէ դա-
սավանդել, քանի որ թարգմանությունն այնքան անորակ է, որ ոչ
միայն աշակերտները, այլ նաև ուսուցիչները դժվարանում են հաս-
կանալ շարադրված մտքի իմաստը: Հետևաբար, Վրաստանի քնա-
հաճ հայեցողությամբ, Մայր պետությունից ուղարկվող դասագրքե-
րը դառնում են դպրոցների գրադարանների կամ ներքնատների
զարդը:

Չմայած այս ամենին՝ Հայաստան-Վրաստան կրթական հա-
րաբերությունների առանցքում շարունակում է մնալ արդեն իրեն
սպառած՝ «Վրաստանում հայկական դպրոցներին դասագրքերով ա-
պահովելու եւ աշակերտների/ուսուցիչների փոխանակման ծրագրե-
րի»² քաղաքականությունը: Սա խոսում է հայ-վրացական գոնե այս

ընդունվել է՝ 24.02.2005 թ., ստորագրվել և վավերացվել է՝ 18.03.2005 թ.,
համար՝ N 265-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 02.04.2005 թ.: Դմմտ.՝ ՀՀ Կառավարության
որոշումը՝ ՀՀ 2004 թ. պետական բյուջեով նախատեսված կրթական մի շարք
ծրագրերի ֆինանսավորման, ՀՀ 2004 թ. պետական բյուջեում վերաբաշխում և
ՀՀ Կառավարության 2004 թ. փետրվարի 12-ի N 216-Ն որոշման մեջ
փոփոխություններ կատարելու մասին, ք.երևան, ընդունվել է 05.08.2004 թ.,
ստորագրվել է 18.09.2004 թ., վավերացվել է՝ 22.09.2004 թ., համար՝ N 1279-Ն,
ուժի մեջ է մտել՝ 07.10.2004 թ.:

¹ ՀՀ Կառավարության որոշումը ՀՀ 2006-2008 թթ. պետական միջնաժամկետ
ծախսերի ծրագիրը հաստատելու մասին, ընդունվել է՝ 01.06.2005 թ., ստորա-
գրվել է՝ 22.06.2005 թ., վավերացվել՝ 27.06.2005 թ., համար՝ N 777-Ն, ուժի մեջ
է մտել՝ 12.07.2005 թ.:

² <http://yerkir.am/newspaper/?id=884>:

ուղորտի հարաբերությունների՝ արդեն իրեն սպառնալից լինելու կամ գոյության բացակայության մասին:

Ներկա Վրաստանի տարածքում հայկական մշակույթի զարգացմանն ուղղված Հայաստանի Հանրապետության հաջորդ քայլը Թիֆլիսի Պ. Ադամյանի անվան հայկական դրամատիկական թատրոնի և «Վրաստան» (նախկինում՝ «Խորհրդային Վրաստան», թերթը լույս է տեսնում 1920 թվականից) հայատառ թերթի հրատարակման սուբսիդավորումն է¹: 2003-2007 թթ. ընթացքում յուրաքանչյուրին հատկացվել է տարեկան հինգական միլիոն դրամ (մոտ 17.000 \$)²: Մակայն այստեղ էլ Հայաստանի կառավարությունը հետևողական չի գտնվել հատկացվող գումարների նպատակային և արդյունավետ ծախսման հարցում. Թիֆլիսում հրատարակվող «Վրաստան» թերթը իրականության մեջ ծառայում է ոչ թե հայ մշակույթին ու հայությանը, այլ վրացական իշխանության ղեկին գտնվող մարդկանց: Թերթում հրատարակվող նյութերը վրաց իշխանության գովքն են բերելուց բացի, ոչինչ չեն տալիս հայությանը՝ ազգային ինքնագիտակցությունը խորացնելու, կազմակերպվելու, սեփական իրավունքները պաշտպանելու, հիմնախնդիրներն անաչառ ներկայացնելու և այլնի առումով: Միայն այս չորս տարիների ընթացքում ՀՀ պետությունից հատկացված շուրջ 70.000\$-ը (չհաշված թերթի վաճառքից ու բաժանորդագրությունից գոյացած գումարները) թերթի խմբագիր, վրաց իշխանություններին քծնվելու մեծ փորձ ունեցող, այժմ նաև՝ Վրաստանի նախագահի խորհրդական Վան Բայբուրդը վատնել է սեփական հայեցողությամբ: Ինչպես այդ մասին պերճախոս նշվում է, օրինակ՝ «Մշակույթի պահպանման, տարածման և զարգացման 2004 թ. պետական տարեկան ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքում՝ «Վրաստանում հայ մամուլի զարգացման խթանում» և այլն³, այս ամենից հետո, փաստորեն, կարելի է խոսել վերոնշյալի ճիշտ հակառակի մասին:

¹ ՀՀ կառավարության որոշում՝ ՀՀ 2005-2007 թթ. պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիրը հաստատելու մասին, ք. Երևան, ընդունվել է՝ 17. 06. 2004 թ., ստորագրվել՝ 10. 07. 2004 թ., համար՝ N 985-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 27. 07. 2004 թ.:

² Տես՝ նույն տեղում:

³ ՀՀ Օրենք՝ «Մշակույթի պահպանման, տարածման և զարգացման 2004 թ. պետական տարեկան ծրագիրը հաստատելու մասին», ընդունվել է՝

ՀՀ կառավարությունը պետությունից պարբերաբար գումարներ է հատկացնում նաև Սամցխե-Ջավախք-Օալկա տարածաշրջանի դպրոցներում վերանորոգչական աշխատանքների համար¹: 2008 թ. սկզբին ՀՀ կառավարության որոշմամբ «Ջավախքի ներքին դպրոցների վերանորոգման համար» հատկացվել է երեք միլիոն դրամ (10.000\$)², և ծրագիրն իրականացնելու համար այդ գումարը փոխանցվել է ՀՀ Քաղաքաշինության նախարարությանը, սակայն 2008 թ. մայիսին, ինչ-ինչ պատճառներից ելնելով, ՀՀ կառավարությունը հետ է վերցրել հատկացված գումարը³:

ՀՀ կառավարությունը պարբերաբար միջոցներ է տրամադրում ««Ջավախք» հայրենակցական միություն» բարեգործական և «Վիրահայերի միասնություն» հասարակական կազմակերպությունների» վերջիններիս միջոցով «Ջավախքի ներքին դպրոցների վերանորոգում իրականացնելու համար»⁴: Այստեղ նույնպես ՀՀ կառավարությունը հետևողական չի գտնվել հատկացվող գումարների նպատակային և արդյունավետ ծախսման հարցում:

28. 04. 2004 թ., ստորագրվել է՝ 29. 05. 2004 թ., համար՝ ՀՕ-71-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 19. 06. 2004 թ.:

¹ ՀՀ կառավարության որոշում ՀՀ 2008 թ. պետական բյուջեի կատարումն ապահովող միջոցառումների մասին, ընդունվել է՝ 20. 12. 2000 թ., ստորագրվել է՝ 29.12.2007 թ., համար՝ N 1540-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 22. 01. 2008 թ.:

² ՀՀ կառավարության որոշումը ՀՀ 2008 թ. պետական բյուջեում վերաբաշխում, ՀՀ կառավարության 2007 թ. դեկտեմբերի 20-ի N 1540-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու և ՀՀ 2008 թ. պետական բյուջեով նախագծային այլ աշխատանքների իրականացման համար նախատեսված հատկացումների բաշխումն ըստ առանձին օբյեկտների հաստատելու մասին, քերական, ընդունվել է՝ 25.01.2008 թ., ստորագրվել է՝ 26.01.2008 թ., համար՝ N 35-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 07.02.2008 թ.:

³ ՀՀ կառավարության որոշումը ՀՀ 2008 թ. պետական բյուջեում վերաբաշխում, ՀՀ կառավարության 2007 թ. դեկտեմբերի 20-ի N 1540-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու և ՀՀ Քաղաքաշինության նախարարությանը գումար հատկացնելու մասին, ընդունվել է՝ 08.05.2008 թ., ստորագրվել է՝ 27.05.2008 թ., համար՝ N 474-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 05.06.2008 թ.:

⁴ ՀՀ կառավարության որոշումը՝ ՀՀ 2008 թ. պետական բյուջեում վերաբաշխում, ՀՀ կառավարության 2007 թ. դեկտեմբերի 20-ի N 1540-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու և ՀՀ կառավարության աշխատակազմին գումար հատկացնելու մասին, ք. Երևան, ընդունման ամսաթիվը՝ 10.04.2008 թ., ստորագրման ամսաթիվը՝ 05.06.2008 թ., համար՝ N 544-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 21.06.2008 թ., հմմտ.՝ <http://www.bagin.info/default.asp?Lang=Am&NewsID=1315&SectionID=0&Date=07/21/2008&PagePosition=7>:

Սամցխե-Ջավախք-Օալկայի կրթամշակութային կյանքի ներկա ընթացքը, փաստորեն, ամբողջովին վերահսկվում է Վրաստանի կողմից: Հայաստանի Հանրապետության մասով տարածաշրջանը ստանում է միայն դասագրքեր (որոնք, ինչպես նշեցինք, արդեն հարկավոր չեն) և դպրոցների վերանորոգման համար Կառավարության հատկացումների՝ հեռվից լսվող կամ չլսվող ծայնը միայն:

Իսկ այս ամենին հակազդող քայլերը, որոնք կկազմակերպեին ազգային արժանապատվության, սեփական մշակույթի ու ինքնագիտակցության պահպանման հողի վրա մեկ բռնուցք կդարձնեին տարածաշրջանի բնակչությանը (հայությանը), բացակայում են: Դա չեն անում տեղի մի քանի՝ «ինտեգրման ճանապարհով քայլող» պաշտոնյաները, դա չի անում նաև ՀՀ-ն: Վերջինս չի խրախուսում անգամ տարածաշրջանի պատմությանն ու տարբեր հարցերին առնչվող մասսայական գրականության ստեղծմանը (այդպիսի գրականությունը լույս է տեսնում միայն բարերարների ու առանձին անհատների մարդկանց միջոցով): Նշենք զավեշտի հասնող մեկ փաստ միայն. 2003 թ. մանկական, հանրագիտարանային, գիտահանրամատչելի և այլ գրականության հրատարակման գծով պետական պատվերների մասին ՀՀ Կառավարության որոշման մեջ տեղ գտած ավելի քան 121 անուն գրականության ցանկում մեկ գիրք է նշված Սամցխե-Ջավախք-Օալկայի մասին, այն էլ՝ Մանկական գրականություն բաժնում՝ «Սրամիտ և միամիտ ջավախքցիներ» վերնագրով¹...: Հայաստանի Հանրապետությունը նույնպես պետականորեն չի խրախուսում (կարելի է ասել՝ խոչնդոտում է) Սամցխե-Ջավախք-Օալկայի մասին ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնների ստեղծմանը. այդ գործը նույնպես ընկած է շահագրք-

¹ ՀՀ Կառավարության որոշումը մանկական, հանրագիտարանային, գիտահանրամատչելի և այլ գրականության հրատարակման գծով 2003 թ. պետական պատվերների մասին, ընդունվել է՝ 15. 05. 2003 թ., ստորագրվել է՝ 02.06. 2003 թ., վավերացվել է՝ 10. 06. 2003 թ., համար՝ N 655-Ն, ուժի մեջ է մտել՝ 03. 07. 2003 թ.:

գիտ առանձին հասարակական կազմակերպությունների ու բարեխիղճ/անբարեխիղճ մարդկանց վրա¹:

ՀՀ կրթության ու գիտության նախարարության կողմից բազմիցս արված՝ Սամցխե-Ջավախք-Օալկա տարածաշրջանում հայ-վրացական համատեղ բուհի հիմնելու մասին առաջարկները, շարունակում են քաղաքավարի մերժվել վրացական իշխանությունների կողմից: Այդ մասին պարզորոշ հայտարարվել է Վրաստանի գրեթե բոլոր ԿԳ նախարարներ կողմից²:

Հայ-վրացական կրթամշակութային հարաբերությունների հետխորհրդային շրջանի ընթացքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ իրականության մեջ այդ հարաբերությունները միրաժային են:

Վերոնշյալի համայնապատկերի վրա Հայաստանի Հանրապետության ջանքերն, ուղղված Սամցխե-Ջավախք-Օալկայի կրթամշակութային կյանքի պահպանմանն ու զարգացմանն, ունեցել են ձևական բնույթ և դրանք որպես այդպիսին արդեն սպառել են իրենց:

¹ 2007 թ. փետրվարին ԵՊՀ շրջանակներում վերջապես հիմնվեց Շոթա Ռուսթավելու անվան Վրացագիտության կենտրոն, որի ֆունկցիաները բոլորովին այլ են, և վերջինիս պարտականությունների մեջ բոլորովին չի մտնում, բնականաբար, Սամցխե-Ջավախք-Օալկայի մասին հետազոտությունների անցկացումը:

² Դեռ 2007 թ. նոյեմբերին Վրաստանի ԿԳ նախարար Ալեքսանդր Լոմայան հայտարարել էր, որ Վրաստանում հայկական դպրոցներ և ԲՈՒՀ-եր չեն բացվելու, քանզի դրան անհրաժեշտությունը չկա: Այդպես էր նա մեկնաբանել Հայաստանի կրթության և գիտության նախարար Լևոն Սկրտչյանի հայտարարությունը, ըստ որի՝ Վրաստանում անհրաժեշտ է բացել հայկական մի քանի դպրոցներ և հայ-վրացական ԲՈՒՀ: Սամցխե-Ջավախքում հայ-վրացական ԲՈՒՀ բացելու մասին հայկական կողմի պահանջների կապակցությամբ Լոմայան հայտարարել է, որ ներկայումս Վրաստանում չկան մասնագետներ, որոնք կկարողանան դասավանդել այդ ԲՈՒՀ-ում: Նախարարը հայտնել է, որ Ի. Շավճավաձեի անվան համալսարանում (համալսարանը նախկինում կոչվում էր Ս. Աբրա-Օրբելիանու անվան Թբիլիսիի պետական մանկավարժական համալսարան) գոյություն ունի հայոց լեզվի և գրականության ամբիոն: Այն հայալեզու դպրոցների համար մանկավարժներ է պատրաստում: Լոմայայի խոսքերով, Վրաստանի քաղաքացիները ցանկանում են բարձրագույն կրթություն ստանալ Վրաստանի պետական լեզվով, իսկ նրանք, ովքեր ցանկանում են կրթություն ստանալ հայերենով, գնում են Հայաստան և այնտեղ են կրթություն ստանում (<http://www.panorama.am/arm/education/2007/08/22/krtutyun/>)

Հայաստանի Հանրապետության պետությունից տրամադրված միջոցներն, ուղղված տարածաշրջանի կոթամշակութային կյանքի պահպանմանն ու զարգացմանը, չեն ծառայել իրենց նպատակին: Դրանում մեղավոր է և՛ պետությունը, և՛ դրամական միջոցները տնօրինած հայաստանյան համապատասխան գերատեսչությունը կամ հասարակական կազմակերպությունները:

Վրաստանն իր վրացացման՝ վրաց լեզուն ու մշակույթը Սամցխե-Ջավախք-Օալկայում արհեստականորեն տարածելու քաղաքականությամբ փակուղու առաջ է կանգնեցրել վերջինիս բնակչությանը (հայությանը), որի տարաբնույթ հետևանքների ի հայտ գալը իրեն ուշացնել չի տալու:

ВАЗ САРКИСЯН
ЕГУ

КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ - ГРУЗИЯ В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

РЕЗЮМЕ

В постсоветский период между Грузией и Республикой Армения, как в культурно-образовательной сфере, так и в ряде других областей, были сделаны попытки создать основы взаимного сотрудничества. В связи с этим был подписан ряд международных договоров и соглашений, были составлены и подписаны протоколы совместных заседаний, связанных с данной сферой сотрудничества. Этот процесс продолжается до сих пор. Вместе со всем этим сдвиги в данной сфере не достигли высокого уровня, предусмотренные этими договорами и рядом других межгосударственных соглашений шаги так и остались на бумаге.

В условиях существующего хаоса в различных районах Грузии в среде армян, так и в Самцхе-Джавахке-Цалке, полученные из РА средства либо были потеряны, либо были потрачены не по назначению, став игрушкой в руках некоторых армян. С другой стороны, со стороны РА также не были разработаны.